

کسب‌وکار در ایران

سقوط؟!!

در مقایسه آمارهای بین‌المللی، ایران را می‌توان در زمره کشورهای بی‌گروه‌بندی کرد که فضای کسب و کار در آنها، از وضعیت نامطلوبی برخوردار است.

در یک بیان ساده و صریح، می‌توان اذعان داشت که بخش قابل توجهی از مقتضیات رشد اقتصادی هر کشور در گروی فضای کسب و کار مناسب در آن کشور است. آنچه تحت عنوان "فضای کسب و کار خاکستری" در ادبیات اقتصادی و مدیریتی کشور ایران مطرح می‌شود، می‌تواند بر عملکرد مدیران بنگاه‌های تولیدی، نیروی کار، سرمایه‌گذاران اقتصادی، روند تولید و فرآیندهای اقتصادی نظیر فروش، رقابت در عرصه‌های داخلی و جهانی و توسعه صنعتی و اقتصادی کشور تأثیر گذاشته و چهره اقتصادی، سیاسی و اجتماعی کشور را مخدوش سازد. در کشورهای منطقه و متأسفانه برخی کشورهای عربی همسایه که مأمین سرمایه‌گذاران ایرانی شده و خروج سرمایه از کشور را به دنبال داشته، می‌توان تأثیر بسیاری از عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار و تأثیر متقابل وضعیت کسب و کار را بر بسیاری از شاخص‌های اقتصادی کشور مشاهده نمود. فضای کسب و کار سرمایه‌گذاری را می‌توان از حوزه‌های استراتژیک توسعه صنعتی ایران تلقی کرد که عمدتاً ناشی از کلیه عوامل بیرونی بوده و عواملی چون بهره‌وری و اشتغال نیروی کار، سرمایه‌گذاری، آزادی‌های اقتصادی تولیدکنندگان و ظرفیت‌های تولیدی را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. از سوی دیگر، توسعه اقتصادی بر پایه رقابت‌پذیری کشورها استوار

است و سلامت محیط کسب و کار از عوامل مؤثر بر رقابت‌پذیری می‌باشد. محیط کسب و کار روشن و سالم که منتج از سلامت اقتصاد و سیاست درست کشورها بوده و منجر به نتیجه‌های مثبت اقتصادی از قبیل صادرات مفید، رشد اقتصادی و توسعه صنعتی می‌شود، از مواردی است که اکیداً باید در فهرست سیاست‌های اقتصادی دولت قرار بگیرد.

آسیب‌شناسی

بررسی شاخص‌های کسب و کار که مبین سقوط کشورمان (از نظر رتبه) است و وضعیت کسب و کار کشور را از ابعاد مختلف، از جمله تأسیس و راه‌اندازی یک شرکت، اخذ مجوز، استخدام و اخراج نیروی کار، پرداخت مالیات‌ها به دولت، حجم تجارت برون مرزی، زمان مورد نیاز جهت انحلال یک شرکت و متغیرهای دیگر مورد بررسی قرار می‌دهد، ما را بر آن می‌دارد که به بررسی علل سقوط ایران از بُعد فضای کسب و کار بپردازیم. مقایسه آمارهای منتشر شده، سقوط مدام شاخص کسب و کار کشور را از رتبه ۱۱۳ در سال ۲۰۰۵ به ۱۱۹ در ۲۰۰۶، ۱۳۱ در ۲۰۰۷ و ۱۳۵ در سال ۲۰۰۸ نشان می‌دهد. در یک بررسی کلی، کشورمان در بسیاری از موارد که در محاسبه شاخص‌های فضای کسب و کار دخیل هستند با تغییرات منفی مواجه بوده

در این سرفصل همچنین می‌خوانید:

۲۵ رتبه‌بندی محیط کسب و کار در جهان

۲۶ نفت، انحصار، دیوانسالاری، قیمت‌های گران

۲۷ اقتصاد غیرآزاد

۲۸ گره‌های کور دولتی

است. شاخص تأسیس و راه‌اندازی یک شرکت با ۱۱ پله سقوط نسبت به آنچه در سال ۲۰۰۷ شاهد آن بودیم از رتبه ۶۶ به ۷۷ (در بین ۱۷۵ کشور دنیا) سقوط کرده است و یا شاخص اخذ مجوز جهت تأسیس یک شرکت با شش پله سقوط نسبت به سال ۲۰۰۷، به رتبه ۱۶۴ رسیده است. همچنین، شاخص انحلال یک شرکت با هشت پله سقوط و قرار گرفتن در رتبه ۱۱۸ منجر به قرار گرفتن ایران در رتبه ۱۳۵ در بین ۱۷۵ کشور دنیا در زمینه فضای کسب و کار شده است. توجه به ارقام مربوط به هر کدام از شاخص‌های فوق و مقایسه ارقام مزبور با رقم‌های مشابه در منطقه و کشورهای که از نظر درآمدی، هم‌گروه با ایران محسوب می‌شوند، وضعیت ایران را به وضوح نشان می‌دهد.

برای مثال، به طور متوسط، هزینه لازم جهت اخذ مجوز بر حسب درصدی از درآمد سرانه در ایران ۶۵۳/۴ درصد می‌باشد که این رقم، بسیار بالاتر از رقم ۴۱۹/۶ در کل منطقه است. همین رقم در مورد کشور امارات ۱/۵ درصد می‌باشد. از طرفی، مدت زمان مورد نیاز جهت اخذ مجوز و تکمیل مراحل تأسیس یک شرکت در امارات ۱۲۵ روز و در ایران ۶۷۰ روز می‌باشد. در رابطه با تجارت برون مرزی، تاجر اماراتی به طور متوسط ۷ سند و تاجر ایرانی ۸ سند را به امضا می‌رساند و ۱۳ روز زمان مورد نیاز جهت ترخیص کالای صادراتی از گمرک کشور امارات لازم است که این رقم در مورد کشور ما ۲۶ روز می‌باشد. همچنین، هزینه‌ای که در ازای صادرات کالا در گمرکات کشور امارات پرداخت می‌شود ۴۶۲ دلار است و این رقم در کشور ما ۸۶۰ دلار می‌باشد که البته از میانگین رقم مذکور در منطقه کمتر است. تعداد بالای مدارک و اسناد و بوروکراسی عریض و طویل که منجر به کند شدن روند صادرات و به تبع آن، کاهش انگیزه تولید و صادرات می‌گردد و احیاناً مشکلات فساد اداری که از این تأخیر می‌تواند حاصل

شود، از مشکلات اصلی صادرکنندگان کشور در مسیر صادرات کالاها تولیدی است.

با توجه به آمارهای فوق‌الذکر، ایران در زمره کشورهایی است که فضای کسب و کار آن از وضعیت مطلوبی برخوردار نمی‌باشد. در یک نگاه کلی می‌توان، مهمترین عواملی را که بر محیط کسب و کار مؤثر بوده به عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، بین‌المللی، فن‌آوری، عوامل قانونی و مسایل اخلاقی و ارزشی طبقه‌بندی کرد. در طبقه‌بندی ماهنامه «اقتصاد ایران»، فضای کسب و کار متأثر از حوزه‌های مختلفی است که مهمترین آنها عبارتند از درجه باز بودن اقتصاد، حاکمیت و کارایی دولت، کارآمدی بازارها، محیط اجتماعی - سیاسی، مسایل بین‌المللی، انعطاف‌پذیری بازار کار، مدیریت و محیط مستعد جهت توسعه فن‌آوری. باز بودن اقتصاد کشورها - که متأسفانه مطابق آمارهای بانک جهانی، ایران در رتبه ۱۵۱ در این زمینه قرار دارد - بر مبنای متغیرهایی نظیر تجارت بین‌الملل است که می‌تواند زمینه‌ساز ظهور و بروز فرآیندهایی در اقتصاد کشور گردد و ثمره آن، ایجاد انگیزه جهت افزایش سطح تولید بنگاه‌های داخلی و مزیت‌یابی و مزیت‌سازی بنگاه‌ها جهت رقابت در صحنه‌های جهانی، باشد. توجه به عواملی که در زمینه محاسبه

شاخص کسب و کار کشورها مدنظر بوده، به صراحت، اهمیت قابل‌شدن بحث تجارت و نگاه کشورها به تجارت و تأثیر این نگاه بر فضای کسب و کار را روشن می‌سازد. مسلماً، اهمیت دولت به بحث گسترش تجارت خارجی، شرایط را در جهت افزایش شرکت‌های تولیدی و حذف موانع و محدودیت‌های اضافی از مسیر تولید، در جهت بهبود تجارت و بهبود شاخص‌های کسب و کار فراهم خواهد کرد.

دولت و فضای کسب و کار

تأثیر حوزه متغیرهای حاکمیتی و کارآیی دولت بر محیط کسب و کار، از عوامل مهم دیگری است که از طریق سیاست‌گذاری مطلوب دولت در امور شرکت‌ها جهت تسهیل امر صادرات و ارتقای کیفی و کمی تولید، مثر ثمر می‌باشد. حمایت از حقوق سرمایه‌گذاران خرد و کلان اقتصادی و حمایت از ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری ولو کوچک که سطح اعتماد سرمایه‌گذاران را به سرمایه‌گذاری افزایش می‌دهند، از آثار سیاست صحیح دولتی است. آنچه در بحث دخالت‌های دولت، مذموم می‌باشد، تصدّی‌گری دولت‌ها و دخالتی است که منجر به سلب اختیار شرکت‌ها شده و آزادی عمل را از آنها می‌گیرد و مانع

ابتکار و نوآوری این شرکت‌ها در عرصه تولید می‌شود. اما آنچه اکنون به عنوان حمایت دولتی مطرح می‌کنیم، حمایت منطقی در جهت پویایی شرکت‌های مزبور است. در این بین، یکی از مسایلی که متأسفانه مورد بی‌مهری دولت‌های ما واقع شده، بنگاه‌های متوسط و کوچک کشور است. آمارها نشان می‌دهند که بنگاه‌های کوچک، در جهت استفاده از کارشناسی‌های فنی و کسب مهارت‌های بازار و مشارکت در کسب و کارهای بین‌المللی، آمادگی بسیاری دارند و می‌توانند نقش بسزایی در صادرات ایفا کنند. ولی در حال حاضر سهم این بنگاه‌ها ۰/۱ درصد از کل صادرات کشور است و این امر نشانه عدم حمایت صحیح و منطقی دولت از این شرکت‌ها و موانع و مشکلات عظیمی است که بر سر راه این واحدها قرار دارند. گفتنی است، سختگیری‌های موجود در سیستم بانکی کشور در امر پرداخت تسهیلات به صورت اخذ ضمانت‌های سنگین و عدم اتخاذ تصمیمات صحیح در برابر شرکت‌های در آستانه ورشکستگی، از عوامل دیگر مؤثر بر محیط کسب و کار می‌باشد.

قوانین و مقررات

تأثیر قوانین و مقررات پیچیده و دست و پاگیر که

شاخص‌های کسب و کار ایران و کشورهای منتخب در میان ۱۷۵ کشور جهان

شاخص	مالزی	چین	کویت	ترکیه	هند	ایران	عراق	آمریکا	امارات	آلمان
تأسیس و راه‌اندازی یک شرکت (رتبه)	۷۴	۱۳۵	۱۲۱	۴۳	۱۱۱	۷۷	۱۶۴	۴	۱۵۸	۷۱
تعداد مراحل مورد نیاز	۹	۱۳	۱۳	۶	۱۳	۸	۱۱	۶	۱۱	۹
زمان مورد نیاز (روز)	۲۴	۳۵	۳۵	۶	۳۳	۴۷	۷۷	۶	۶۲	۱۸
هزینه (به عنوان درصدی از درآمد سرانه)	۱۸/۱	۸/۴	۱/۶	۲۰/۷	۷۴/۶	۵/۳	۹۳/۵	۰/۷	۳۶/۹	۵/۷
اخذ مجوز (رتبه)	۱۰۵	۱۷۵	۸۵	۱۲۸	۱۳۴	۱۶۴	۱۰۴	۲۴	۳۸	۱۶
تعداد مراحل مورد نیاز	۲۵	۳۷	۲۵	۲۵	۲۰	۱۹	۱۴	۱۹	۲۱	۱۲
زمان مورد نیاز (روز)	۲۸۵	۳۳۶	۱۰۴	۱۸۸	۲۲۴	۶۷۰	۲۱۵	۴۰	۱۲۵	۱۰۰
هزینه (درصدی از درآمد سرانه)	۱۰/۰	۸۴۰/۲	۲۰۹/۴	۳۶۹/۹	۵۱۹/۴	۶۵۳/۴	۹۱۵	۱۳/۴	۱/۵	۶۳/۱
استخدام و اخراج (رتبه)	۴۳	۸۶	۳۹	۱۳۶	۸۵	۱۴۱	۶۰	۱	۶۵	۱۳۷
میزان انعطاف‌پذیری استخدام (۱۰۰-۰)*	۰	۱۱	۰	۵۶	۰	۱۱	۳۳	۰	۰	۳۳
شرایط استخدام (۱۰۰-۰)*	۰	۲۴	۱۳	۴۲	۳۰	۴۰	۳۸	۰	۲۰	۴۴
میزان انعطاف‌پذیری اخراج (۱۰۰-۰)*	۳۰	۴۰	۰	۳۰	۷۰	۵۰	۲۰	۰	۰	۴۰
پرداخت مالیات (رتبه)	۵۶	۱۶۸	۸	۵۴	۱۶۵	۹۷	۳۷	۷۶	۴	۶۷
پرداخت‌ها (تعداد در سال)	۳۵	۳۵	۱۴	۱۵	۶۰	۲۲	۱۳	۱۰	۱۴	۱۶
زمان (ساعت در سال)	۱۶۶	۸۷۲	۱۱۸	۲۲۳	۲۷۱	۲۹۲	۳۱۲	۳۲۵	۱۲	۱۹۶
نرخ کل مالیات (درصدی از سود)	۳۶	۷۳/۹	۱۴/۴	۴۵/۱	۷۰/۶	۴۷/۴	۲۴/۷	۴۶/۲	۱۴/۴	۵۰/۸
تجارت برون مرزی (رتبه)	۲۱	۴۲	۹۹	۵۶	۷۹	۱۳۵	۱۷۵	۱۵	۲۴	۱۰
تعداد اسناد صادرات	۷	۷	۸	۷	۸	۸	۱۰	۴	۷	۴
زمان صادرات کالا (به روز)	۱۸	۲۱	۲۰	۱۴	۱۸	۲۶	۱۰۲	۶	۱۳	۷
تعداد اسناد واردات	۷	۶	۱۱	۸	۹	۱۰	۱۰	۵	۸	۵
زمان واردات کالا (به روز)	۱۴	۲۴	۲۰	۱۵	۲۱	۴۲	۱۰۱	۵	۱۳	۷
انحلال شرکت (رتبه)	۵۴	۵۷	۶۷	۱۱۲	۱۳۷	۱۱۸	۱۷۸	۱۸	۱۳۹	۲۹
زمان مورد نیاز (روز)	۲/۳	۱/۷	۴/۲	۳/۳	۱۰/۰	۴/۵	-	۱/۵	۵/۱	۱/۲
هزینه (به عنوان درصدی از ارزش شرکت)	۱۵/۰	۲۲/۰	۱/۰	۱۵/۰	۹/۰	۹	-	۷	۳۰	۸/۰
رتبه سهولت کسب و کار	۲۴	۸۳	۴۰	۵۷	۱۲۰	۱۳۵	۱۴۱	۳	۶۸	۲۰

* (۱۰۰-۰) به معنی آن است که با بالا رفتن عدد و نیل امتیاز به سوی ۱۰۰، انعطاف‌پذیری افزایش می‌یابد. استخراج: واحد اطلاعات و اخبار ماهنامه «اقتصاد ایران» از گزارش Doing Business ۲۰۰۸، بانک جهانی.

ملل که فضای کسب و کار کشور را نیز مانند سایر بخش های اقتصادی و مدیریتی نشانه گرفته است، سیاست های خارجی کشور که هم به دلیل تدابیر دولت و هم به جهت تلاش های جهانی، در به انزوا کشاندن کشور در صحنه اقتصادی نقش دارند و همچنین، فضای سرمایه گذاری های داخلی و خارجی را ناامن جلوه می دهد، از عواملی هستند که بر فضای کسب و کار کشور تأثیر می گذارند. لازم به ذکر است، سقوط ۱۶ پله ای کشورمان از حیث شاخص کسب و کار می تواند تا حدودی نیز به دلیل صدور قطعنامه های شورای امنیت سازمان ملل و تبلیغات بین المللی علیه کشورمان در سال های اخیر باشد. ■

شرایط را در جهت تضعیف روند کسب و کار تغییر داده، حایز اهمیت است. در زمینه شاخص انعطاف پذیری استخدام، ایران نمره ۷۸ را کسب نموده که جزو موارد افراطی انعطاف ناپذیری اشتغال محسوب می شود و تأثیرات منفی، هم بر نیروی کار و هم بر فضای کسب و کار خواهد گذاشت.

رتبه بندی محیط کسب و کار در جهان

از دیدگاه مؤسسه اطلاعات اکونومیست، افزایش ریسک بازارهای مالی و افزایش حمایت از تولیدات داخلی طی پنج سال آینده، حتی به محیط کسب و کار بزرگترین اقتصاد جهان آسیب خواهد رساند.

جذابیت محیط کسب و کار در ایالات متحد طی پنج سال آینده، به دلیل جهش ریسک های اقتصادی و مالی، افزایش حمایت از تولیدات داخلی، نگرانی از رکود اقتصادی و مسایل امنیتی در روابط بین الملل، آغاز سقوط به یک سراشیبی را نشان می دهد.

رتبه بندی واحد اطلاعات اکونومیست برای محیط کسب و کار طی سال های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۲ میلادی نشان می دهد که ایالات متحد، به رتبه نهم سقوط خواهد کرد. این تنزل از آغاز رتبه بندی محیط کسب و کار در سال ۱۹۹۷ تاکنون برای این کشور بی سابقه بوده است. گفتنی است، خصوصیات بنیادی محیط کسب و کار آمریکا (شامل آزادی بازار کار، کیفیت بالای زیرساخت های اقتصادی و رهبری تکنولوژی) همچنان فعال و جذاب باقی خواهند ماند. همچنین، با توجه به این که تفاوت میان کشورهای بالای جدول از نظر امتیاز با ایالات متحد بسیار کم است، تغییر مکان ایالات متحد کمی مبالغه آمیز به نظر می رسد. البته، نشانه هایی از زوال و بدتر شدن اوضاع اقتصادی در مناطق کلیدی وجود دارد. برای پنج سال آینده، محیط سرمایه گذاری جهانی همچنان به طور عمومی فعال باقی می ماند. در این میان، مشکلاتی نظیر افزایش حمایت از تولیدات داخلی، افزایش نگرانی از ریسک های سرمایه گذاری و عدم تعادل اقتصاد کلان، نه تنها ایالات متحد را محدود می سازد، بلکه اقتصاد جهانی را نیز تهدید می نماید. با این حال، جهانی سازی از مسیر اصلی خود خارج نمی گردد و اگر چه متوسط رشد اقتصاد جهانی طی سال های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۲ کندتر از نقطه اوج خود - که در سال های اخیر کسب کرده بود - خواهد شد، اما این شاخص در حد استانداردهای جهانی باقی می ماند. پیش بینی می شود، رشد آزادی تجارت جهانی تا حدی در آینده بدتر شود، لیکن، تجارت خارجی و نظام های مبادله ای از هر زمانی در قرن بیستم آزادتر خواهند بود. در بیشتر کشورها، کیفیت زیر ساخت های اقتصادی به طور مداوم بهبود خواهند یافت. بازار کار اصلاح و از آن حمایت خواهد شد.

در این رده بندی، ایران با رتبه ۴/۴ (از سقف ۱۰)، در رتبه هشتم جای خواهد گرفت که سه پله مانده به آخر است!

پیش بینی محیط کسب و کار طی سال های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۲

بهترین ها		بدترین ها	
رتبه	کشور	امتیاز	رتبه
۱	دانمارک	۸/۸	۸۲
۲	فنلاند	۸/۸	۸۱
۳	سنگاپور	۸/۷	۸۰
۴	کانادا	۸/۷	۷۹
۵	سوئیس	۸/۷	۷۸
۶	هنگ کنگ	۸/۷	۷۷
۷	هلند	۸/۷	۷۶
۸	استرالیا	۸/۷	۷۵
۹	ایالات متحد آمریکا	۸/۶	۷۴
۱۰	سوئد	۸/۶	۷۳
۱۱	ایرلند	۸/۶	۷۲
۱۲	بریتانیا	۸/۶	۷۱
۱۳	آلمان	۸/۵	۷۰
۱۴	نیوزلند	۸/۳	۶۹
۱۵	بلژیک	۸/۳	۶۸

استخراج: ماهنامه «اقتصاد ایران» از واحد اطلاعات اکونومیست.

در حالی که نیاز است انعطاف پذیری بیشتری در جهت مقررات مربوط به اشتغال اعمال گردد، چراکه اصلاح مقررات اشتغال است که می تواند به افزایش بهره وری نیروی کار بینجامد، ولی متأسفانه این عامل در کشور ما از انعطاف لازم برخوردار نیست. در این رابطه، موضوع بهره وری نیروی کار، دانش فنی و تخصص نیروی کار نیز از جمله مواردی هستند که در بهبود وضعیت کسب و کار مؤثر می باشند. البته چنانچه وضعیت قوانین و مقررات کار - که محدودیت هایی را در زمینه ورود و خروج نیروی کار به صنعت به وجود آورده است - اصلاح نشود، امکان خروج نیروی کار با دانش کم یا بهره وری پایین و جایگزینی نیروهای قوی تر وجود ندارد. ترویج آموزش در حین کار، برنامه ریزی های آموزشی بلندمدت و فراگیری اصول مدیریتی برای مدیران می تواند نواقص موجود را تا حدودی برطرف نموده و شرایط را برای بهبود کسب و کار فراهم آورد.

از عوامل مؤثر دیگر بر شاخص های کسب و کار، می توان به مشکلات کلان اقتصادی کشور چون نرخ تورم و مسایلی که بر توان رقابت محصولات داخلی اثرگذار بوده و منجر به واردات کالاهای مشابه تولید خارج با قیمت های پایین تر شده و یأس و دل سردی تولیدکنندگان را به دنبال دارد، اشاره کرد. همچنین، سیاست های اخیر ارزی تأثیرات مخربی بر فضای کسب و کار شرکت های تولیدی خواهد گذاشت. ثبات سیاست های اقتصادی دولت، جامع و روشن بودن سیاست های مذکور، وجود استراتژی های کلان اقتصادی که متضمن اشتغال، تثبیت قیمت ها، افزایش بهره وری و بهبود بازار کار باشد و در جهت بهبود زیرساخت های موجود در اقتصاد و ارتقای اقتصادی داخلی کشور گام بردارد، از عوامل مؤثر در زمینه بهبود شاخص کسب و کار می باشند.

در رابطه با بحث فن آوری اطلاعات نیز، ایران در زمره کشورهای بسیار نوپا در این زمینه است که راه بسیار طولانی پیش رو دارد. بحث مبادلات الکترونیک که نقش و کاربرد فن آوری اطلاعات را در زمینه مسایل اقتصادی و تجاری نشان می دهد و به تجارت الکترونیک (E-Commerce) معروف می باشد و یا تشکیل دولت الکترونیک که منجر به رشد شتابان در زمینه اقتصاد می گردد، از جمله مسایل مهم دیگر است که می تواند بر بهبود شاخص های کسب و کار از طریق ارتقای فرآیندهای مدیریتی و ساختاری تولید و تجارت مؤثر باشد. عوامل غیر اقتصادی دیگری نظیر مسایل اجتماعی، سیاسی و مسایل جهانی نیز بر شاخص مزبور تأثیر خواهند گذاشت. عوامل تأثیرگذار جهانی از جمله تحریم های اخیر شورای امنیت سازمان